

Tražioci azila i iregularni migranti u Srbiji, fenomen, potrebe, problemi, očekivanja, profil

Fotografija: Merdin Nod Torma, Pogled u hvacenu u stonljennom staklu-predgradu Subotice

APC/CZA ASYLUM PROTECTION CENTER
CENTAR ZA ZAŠTITU I POMOĆ TRAŽIOCIMA AZILA

**Tražioci azila i iregularni migranti u Srbiji,
fenomen, potrebe, problemi, očekivanja, profil**

Sadržaj

O Centru za zaštitu i pomoć tražiocima azila.....	3
Uvod	4
Kratak osvrt na azilni sistem u Srbiji.....	5
Opšte odlike.....	5
Kako unaprediti azilni sistem u Srbiji.....	7
Put imigranata i tražilaca azila od zemlje porekla do Srbije.....	11
Odakle dolaze tražioci azila u Srbiji.....	11
Turska, Grčka i situacija na tursko-grčkoj kopnenoj granici.....	12
Od Grčke do Srbije: Makedonija i alternativni pravci.....	14
Psihološki osvrt na tražioce azila: razlozi za napuštanje ognjišta i pogledi na budućnost.....	17
Osnovne karakteristike.....	17
Razlozi za odlazak.....	18
Željene krajnje destinacije i očekivanja.....	20
Glavni zaključci.....	20

O CENTRU ZA ZAŠTITU I POMOĆ TRAŽIOCIMA AZILA

Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila (APC/CZA) je nevladina, nezavisna i neprofitna, ali profesionalna i kvalifikovana organizacija, koju čine stručnjaci svih profila i profesija koje povezuje ideja pružanja pravne pomoći i zaštite tražiocima azila, izbeglim, raseljenim licima i svim drugim licima koja su u nevolji migrirala, kao i ideja unapređivanja azilnih instituta i samog azilnog i izbegličkog prava u Srbiji, a sve sa ciljem unapređivanja srpskog društva u civilizacijskom, moralnom i pravnom pogledu.

Osnovni cilj postojanja organizacije jeste da pruži neophodnu pomoć tražiocima azila, izbeglim, raseljenim licima i svim drugim licima koja su u nevolji migrirala, a kojima je s obzirom na njihovo stanje osetljivosti, ranjivosti i stanje nužde, pomoć potrebna. Cilj organizacije jeste da takvu pomoć pruži na izrazito profesionalan način i način pun ljudskog razumevanja za stanje i okolnosti u kojima se tražiocci azila, izbegla, raseljena i sva druga lica koja su u nevolji migrirala, nalaze.

APC/CZA je član ECRE-a (European Council on Refugees and Exiles), panevropske alijanse nevladinih organizacija za pružanje pomoći izbeglicama i tražiocima azila. Značaj APC/CZA kao autoriteta u pravnoj zaštiti tražilaca azila i u funkcionisanju azilnog sistema i pružanju pravne i druge zaštite tražiocima azila u Srbiji je izričito prepoznat u Strategiji Vlade RS za upravljanje migracijama iz 2009. godine (Sl. Glasnik no. 25/2009). Od početka azilnog sistema (2008) do danas, APC/CZA je savetovao više od 80 procenata svih tražilaca azila i pravno zastupao sve tražioce azila koji su dobili bilo koju zaštitu u Republici Srbiji, formirajući do 2012. godine celokupnu praksu azilnog upravnog i sudskog postupka i sistema u Srbiji.

Izdao:

Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila - APC/CZA, 2013. godine;

Urednik:

Radoš Đurović, Izvršni direktor APC/CZA;

Autori:

Sena Marić, politikološkinja APC/CZA;

Diplomirala na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, master studije završila na Koledžu Evrope u Brižu u Belgiji. Prethodno radila u briselskom think-tanku *Evropska inicijativa za stabilnost (ESI)*, u oblastima vizne politike Evropske unije, funkcionisanja prostora Šengena kao i azilnih sistema evropskih država.

Radoš Đurović, izvršni direktor APC/CZA;

APC/CZA

ASYLUM PROTECTION CENTER
CENTAR ZA ZAŠTITU I POMOĆ TRAŽIOCIMA AZILA

Sime Igumanova 14 • Belgrade/Beograd • Serbia/Srbija • www.apc-cza.org

UVOD

Cilj istraživanja koje je predstavljeno u ovoj publikaciji jeste da osvetli novu i prilično nepoznatu stranu migracija i azila stručnoj i široj javnosti, kao fenomena koji su sve češće prisutni u javnosti u našem društvu i regionu.

Kroz istraživanje koje je sprovedeno u periodu 31.03.2012.-31.03.2013. godine prikupljeni su podaci koji su dali odgovore na pitanja puta, načina putovanja, potreba, problema, očekivanja tražilaca azila i iregularnih migranata, razloga napuštanja zemalja porekla, koji su postojali tokom njihovog boravka i puta kroz Srbiju. Podaci su prikupljeni kroz individualne polustrukturirane intervjuje sa 250 tražilaca azila i iregularnih migranata u periodu od 12 meseci (što čini grubo 10 procenata celokupne populacije tražilaca azila u Srbiji) tokom redovnih terenskih aktivnosti pravnika, psihologa, pedagoga i politikologa Centra za zaštitu i pomoć tražiocima azila.

U samo nekoliko godina, Srbija se po prvi put ikad suočila sa dve nepoznanice: uspostavljenjem azilnog sistema i paralelno sa tim, rastućim pritiskom iregularnih migracija u i kroz njenu teritoriju. Građani su se po prvi put u mestima gde žive susreli sa strancima drugih rasa, kultura i civilizacija ili čitali u medijima o strancima koji borave u lokalnim sredinama u unutrašnjosti Srbije. U isto vreme, nadležni državni organi, predstavnici vlasti i sudovi, imaju pred sobom do skora nepoznatu materiju azila, u kojoj im izazovi obuke i sticanja iskustava predstavljaju snažne otežavajuće faktore u sopstvenom angažmanu i u funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji uopšte. Građani Srbije su nedovoljno upoznati i često pogrešno informisani o azilnoj populaciji. Zbog toga se među građanima stvara otpor prema azilantima, neosnovani strah i nerazumevanje. Cilj ovog istraživanja jeste da se široj i stručnoj javnosti približi tema azila, kroz generalni prikaz tražilaca azila u Srbiji, njihovih životnih priča i nedaća, kao i očekivanja koje imaju prema Evropi i evropskim zemljama destinacije. Pored toga, cilj istraživanja je da se pruže opšte i načelne preporuke kako ispraviti nedostatke azilnog sistema u Srbiji, kao i da se prepozna značaj Srbije kao tranzitne zemlje ali i zemlje destinacije u kontekstu postojećih i budućih interkontinentalnih migracija iz Azije i Afrike ka Evropi.

S obzirom da je psihološki profil migranata i tražilaca azila na putu migracije slabo istražena materija, kao i činjenice da daleko najveći broj imigranata i tražilaca azila u Srbiji na kraju lanca migracije završi u nekoj od razvijenih evropskih zemalja, analiza će takođe biti korisna i stranoj stručnoj i široj javnosti evropskih zemalja destinacije migranata.

Istraživanje je rađeno u proteklih 12 meseci, koncipirano i realizovano na prethodnim šestogodišnjim iskustvima APC/CZA u radu sa ovim kategorijama ljudi, stečenim kroz pravnu i psihosocijalnu podršku, te na izgrađenom poverenju i razumevanju tražilaca azila i migranata prema članovima APC/CZA tima koji su sprovodili istraživanje, a bili i uključeni u rad pravne i psihosocijalne podrške tražiocima azila i migrantima.

Bez izgrađenog dugogodišnjeg poverenja celo istraživanje nije moglo biti realizovano posebno imajući u vidu informacije koje su tražiocci azila i migranti bili voljni da iznesu i podele sa članovima APC/CZA tima. Na taj način istraživanje predstavlja dragocen izvor informacija koje nisu dostupne široj javnosti niti mogu biti izolovane kroz ankete i upitnike postavljene van aktivnog i uzajamanog odnosa poverenja i komunikacije kakav je Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila (APC/CZA) ostvario tokom šestogodišnjeg rada i asistencije sa tražiocima azila i migrantima u Srbiji.

Istraživanje je sproveđeno kroz realizovanje intervjuja sa tražiocima azila i migrantima prilikom redovnih poseta stručnog tima APC/CZA azilnim centrima u Banji Koviljači i Bogovađi, nelegalnom naselju u Subotici, Zavodu za decu i omladinu u Beogradu. Posebna pažnja je bila usmerena na reprezentativnost uzorka, etničku i rodnu strukturu tražilaca azila i migranata u Srbiji.

Sama publikacija se sastoji iz tri dela. U prvom delu su kratko opisane opšte odlike funkcionisanja azilnog sistema u Srbiji, identifikovani nedostaci koje treba ispraviti i date preporuke u tom pogledu. Drugi deo se fokusira na geografsko poreklo tražilaca azila i migranata u Srbiji, opis uobičajnih ruta kojima se oni kreću od svoje zemlje do Srbije, ulogu krijućara u tom procesu i preostalih okolnosti koje omogućavaju migrantima da uspešno prevale dug put i velike distance. Najzad, u trećem delu je dotaknut psihološki profil tražilaca azila i migranata, prikazani su njihovi razlozi za napuštanje zemlje porekla kao i očekivanja koja tražiocci azila imaju od života, izvan sopstvenih domova i zemalja, u Evropi.

KRATAK OSVRT NA AZILNI SISTEM U SRBIJI

Opšte odlike

Do uspostavljanja azilnog sistema u Srbiji, Visoki Komesarijat za izbeglice (UNHCR) je od 1976. godine sprovodio sopstvenu azilnu proceduru u dve instance, dok je SFRJ/SRJ/SCG/Srbija tolerisala boravak tražilaca azila na svojoj teritoriji sve vreme trajanja UNHCR-ovog postupka. Lice koje je tražilo azil nije moglo da ostane u Srbiji čak ni ako mu je priznat status izbeglice od strane UNHCR-a, već je UNHCR morao da istom licu obezbedi zemlju destinacije i lice preseli u tu zemlju. Od kako se primenjuje srpski Zakon o azilu, UNHCR ima isključivo posmatračku ulogu.

Srbija je azilni sistem uspostavila tek 2008. godine¹ i to u kontekstu ispunjavanja uslova za dobijanje bezviznog režima za zemlje Šengenskog prostora. Mapa puta koju je Srbija morala da prođe kako bi ušla u bezvizni režim² je između ostalog predviđala uspostavljanje azilnog sistema, kao i mehanizama za upravljanje graničnim prelazima i vođenje evidencije o migracionim tokovima. Zakon o azilu je stupio na snagu 01.aprila 2008.godine, Strategija o upravljanju migracijama RS i Strategija za suprotstavljanje ilegalnim migracijama RS su donete 2009.godine,³ dok je Zakon o upravljanju migracijama RS stupio na snagu 17. novembra 2012. godine.

Zakon o azilu Republike Srbije se po strukturi i materiji ugleda na zakone razvijenih država u ovoj oblasti. Tražiocima azila se u postupku garantuje smeštaj i hrana u skladu sa mogućnostima države, zdravstvena zaštita, socijalna pomoć ako borave van centara za azil i nemaju sredstava za izdržavanje, nesmetan pristup UNHCR-u, pravna pomoć koju pružaju APC/CZA i druge nevladine organizacije, sloboda kretanja na celoj teritoriji Srbije, pravo na osnovno i srednje obrazovanje, osnovna ljudska prava zagarantovana i građanima Srbije, izuzev izbornih prava. Tražiocima azila se ne pritvaraju tokom trajanja postupka niti im je ograničeno kretanje. U vrlo retkim i izuzetnim slučajevima tražiocima azila je ograničeno kretanje usled opasnosti po javni mir i bezbednost u Prihvatalištu za strance u Padinskoj Skeli kod Beograda⁴.

U Srbiji postoje dva centra za azil: jedan se nalazi u selu Bogovađa kod Lajkovca, udaljen 70 km južno od Beograda, a drugi je u Banji Koviljači, 150 km zapadno od Beograda u blizini Loznice. Centri su otvorenog tipa i njima rukovodi Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije (KIRS), državna agencija nadležna za pitanja smeštaja i prihvata izbeglih lica kao i za upravljanje migracijama u Srbiji. Ukupan smeštajni kapacitet centara za azil je između 230 i 250 mesta.

Prema Zakonu o azilu RS, o zahtevima za azil u prvom stepenu odlučuje Kancelarija za azil, koja još uvek nije zvanično formirana. U praksi, sve do danas, poslove Kancelarije za azil obavlja Odsek za azil koji je u sastavu Odeljenja za strance Uprave pogranične policije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. U drugostepenom, žalbenom postupku, odlučuje Komisija za azil RS, nezavisno telo čije članove postavlja Vlada Republike Srbije.

1 Zakon o azilu (ZOA) je počeo da se primenjuje od 01.04.2008. godine označivši početak funkcionalisanja azilnog sistema u Srbiji. ZOA je usvojen 27.11.2007. godine, a stupio na snagu 06. 12. 2007. godine. Iako je Srbija preuzeila obaveze iz Ženevske konvencije o statusu izbeglica iz 1951 godine od 12 marta 2001. godine (Službeni glasnik FNRJ, Međunarodni ugovori br. 7/60.), pre donošenja ZOA, Konvencija o statusu izbeglica iz 1951 godine se nije mogla primenjivati neposredno zahvaljujući odsustvu proceduralnih odredbi u Konvenciji koje bi omogućile njenu neposrednu primenu. Proceduralne odredbe je trebalo predvideti domaćim propisima što je u konkretnom slučaju izostajalo do donošenja ZOA.

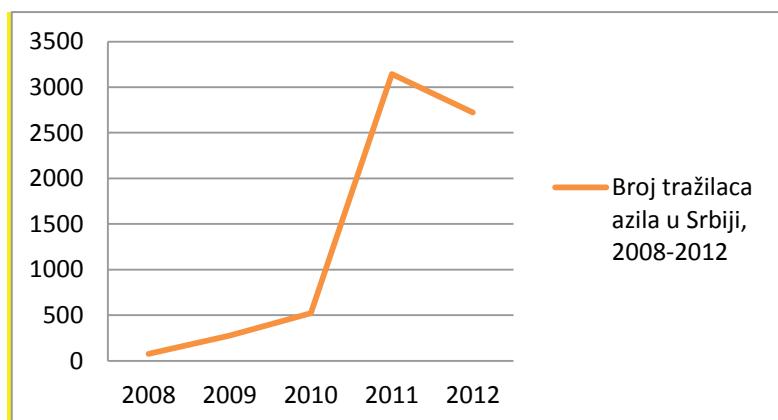
2 „Bezvizni režim“ za države Šengenskog prostora (sve članice EU osim Velike Britanije i Irske, uključujući Švajcarsku, Norvešku, Island i Lihtenštajn) se dobija nakon što treća država ispunjava zadate od strane EU kako bi bila prebačena sa takozvane „crne Šengen liste“ na „belu Šengen listu“ (Regulation (EC) No 539/2001 listing the third countries whose nationals must be in possession of visas when crossing the external borders of Member States and those whose nationals are exempt from that requirement). Srbija, kao i preostale države Zapadnog Balkana, su te uslove dobitne u formi takozvane „Mape puta“, koja sadrži četiri bloka: bezbednost dokumenata, odnosno uvođenje biometrijskih pasoša; zatim upravljanje granicama i iregularnim migracijama i uspostavljanje azilnog sistema; uslovi koji se tiču javnog poretku i bezbednosti – borba protiv organizovanog kriminala, sudska saradnja u krivičnim oblastima, zaštita podataka; i najzad osnovna prava, uključujući prava manjina. Pored ispunjenja ovih uslova, bilo je potrebno usvojiti i implementirati Ugovor o readmisiji sa zemljama Šengena, kao i Ugovor o olakšanju dobijanja viza. Bezvizni režim za Srbiju je stupio na snagu 19.decembra 2009. godine.

3 Strategija za upravljanje migracijama u RS, stupila na snagu 28.7.2009.; Strategija suprotstavljanja ilegalnim migracijama u RS za period od 2009-2014. god., stupila na snagu 10.4.2009.;

4 ZOA, čl. 51 st.3: Kretanje lica koje traži azil može se ograničiti rešenjem Kancelarije za azil, kada je to neophodno radi zaštite bezbednosti zemlje i javnog poretku u skladu sa zakonom. Izuzetno, tražilac azila poreklom iz Libije, koji je bio izuzetno agresivan i fizički predstavljač pretnju po građane, osoblje centra za azil i druge tražioce azila, je odlukom Odseka za azil bio prebačen u Prihvatalište za strance u Padinskoj Skeli u 2011. godini.

Azilni postupak je upravni postupak, a posle drugostepene odluke postoji mogućnost pokretanja upravnog spora pred Upravnim sudom nakon čega je moguće pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom po uloženoj ustawnoj žalbi.

Od 2008.godine zaključno sa martom 2013, u Srbiji je azil tražilo ukupno 7470 lica.⁵ U tom periodu, azil je dodeljen u osam slučajeva: tri izbeglička statusa i pet subsidijarnih zaštita. U svih osam slučajeva, pravni zastupnik tražiocima azila je bio APC/CZA. Od njih osam, petoro lica je ostalo u Srbiji – preostalih troje je dobrovoljno napustilo zemlju.

Primer lica koji je dobilo izbeglički status u Srbiji

NN, dizajner iz Egipta je pobegao zbog verskog terora i progona, nastalog nakon dolaska na vlast Islamske braće. On je kao hrišćanin-kopt trpeo maltretiranja i uznemiravanja od strane njegovog šefa, koji je konstantno vršio psihičke pritiske da se preobradi u islam. Situacija je kulminirala kad mu je šef zapretio smrću, stavljajući mu do znanja da u firmi postoji grupa koja veruje u radikalni islam i deluje u pravcu preobraćivanja nevernika.

Posle ovakvih pretnji te u kontekstu sve prisutnijeg verskog nasilja i netrpeljivosti prema hrišćanima u Egiptu - paljenjem crkava, ubijanja hrišćana, kidnapovanja i demostracija, NN se obratio policiji, koja nije reagovala na njegov problem. Budući da ima prijatelje u Srbiji, zatražio je vizu u Kairu i odmah potom je pobegao iz Kaira. Čim je dobio vizu za Srbiju, avionom je došao legalno u Beograd..

Odmah po dolasku u Srbiju, NN se obratio APC/CZA, a potom izrazio nameru za azil. Odmah po izraženoj nameri mu je izdata potvrda i on je upućen u Centar za azil u Bogovađi. Tamo mu je ubrzo podnet zahtev za azil i održana usmena rasprava. Međutim, prvostepena odluka nije doneta u roku od dva meseca od podnošenja zahteva, zbog čega je podneta žalba na čutanje uprave. Komisija za azil je donela odluku o usvajanju žalbe, ali nije odlučila meritorno iako je imala ispunjene sve uslove da tako postupi. Usvajanjem žalbe Komisija je naložila prvostepenom organu (Odseku za azil) da doneše odluku u skladu sa prezentovanim činjeničnim stanjem i izvedenim dokazima. Prvostepeni organ je doneo pozitivnu odluku, dodeljujući azil u obimu izbegličke zaštite u postupku po žalbi. Ceo postupak je trajao oko godinu dana, a obuhvatilo je i period reizbora članova Komisije za azil koji je trajao oko 8 meseci.

Organ je priznao progon tražioca azila, s obzirom na konkretan slučaj i situaciju vezanu za položaj hrišćana-kopta u Egiptu; pozvao se na utvrđeni identitet tražioca azila i progon u konkretnom slučaju. .

Ova osoba trenutno čeka sprovođenje postupka integracije. Traži mu se posao od strane Komesarijata za izbeglice migracije i smeštaj u Beogradu. APC/CZA pravno i dalje zastupa NN, radi na pribavljanju radne dozvole i drugih potvrda i dokumenata, pronalaženju kurseva obuke i osposobljavanja kao i na ostvarivanju socijalne pomoći i premeštanju u Beograd.

5 Zvanična statistika APC/CZA-a, tražioci azila po godinama u Srbiji: U 2008. godini - 77 tražilaca azila; u 2009. – 275 tražilaca azila; u 2010. - 522 tražilaca azila; u 2011. – 3134 tražilaca azila; u 2012. – 2723 tražilaca azila; u prva tri meseca 2013.-731 tražilac azila.

Tražioci azila u Srbiji provode u azilnom postupku najmanje pet meseci (dva meseca u prvom stepenu, dva meseca u drugom stepenu i jedan mesec koji protekne u dostavljanju), zatim duže od tri meseca u upravnom sporu ukoliko je drugostepena odluka negativna sve do donošenja pravosnažne odluke. Zbog manjkavosti Zakona o azilu, ne postoji jasno propisane granice koliko azilni postupak, od izražavanja namere da se zatraži azil do pravosnažne presude Upravnog suda, može da traje. U zavisnosti od složenosti slučaja i agilnosti nadležnih organa, celokupan postupak ostvarivanja prava na azil može da traje i duže od godinu dana pre pravosnažne odluke.

Primer lica koje je dobilo subsidiarnu zaštitu

Ovaj Etiopljanin je u Srbiju došao da bi trčao maraton. Svoj boravak je u Srbiji iskoristio i da bi zatražio azil. Međutim, povoljna okolnost za njegov azilni zahtev je bila činjenica da je osoba postala medijski eksponirana, nakon što su dnevne novine i internet stranice objavile njegove lične podatke, njegovu sliku i istakle da je sportista i da je zatražio azil u Srbiji. Na ovaj način tražilac azila je bio izložen riziku od progona u zemlji porekla, Etiopiji, imajući posebno u vidu činjenicu da u istim i sličnim slučajevima, etiopske vlasti reaguju progonom kako prema porodicama tražilaca azila tako i prema samim tražiocima azila u slučaju povratka ili deportacije. U to vreme, u Etiopiji su politički protivnici zatvarani, a oni koji su tražili azil i vraćali se u zemlju, su nestajali. Prvostepeni azilni organ se rukovodio ovim argumentom kada je donosio pozitivnu odluku u konkretnom azilnom predmetu.

Kako unaprediti azilni sistem u Srbiji

Budući da je azilni sistem u Srbiji relativno nov, u dosadašnjoj praksi su primećeni brojni nedostaci i ograničenja, ali i prostor za dalje usavršavanje. Problemi u funkcionisanju azilnog sistema se protežu od materijalnih i konkretnih nedostataka Zakona o azilu, do sistemskih i strukturalnih prepreka za čije uklanjanje je potrebna volja svih aktera, institucija, organa i organizacija koji učestvuju u azilnom sistemu.

Glavne manjkavosti azilnog postupka

Prema Zakonu o azilu iz 2008. godine, nakon izražavanja namere da zatraži azil, odnosno nakon evidentiranja od strane policijskog službenika (izdavanje potvrde o nameri za azil sa ličnim podacima), stranac ima rok od 72 sata da se javi u centar za azil ili da se javi službeniku Kancelarije za azil/Odseka za azil. U praksi se tražilac azila nikada ne javlja službeniku Kancelarije/Odseka za azil, već se od strane policijskog službenika koji mu je izdao potvrdu o nameri i izvršio evidentiranje upućuje u jedan od centara za azil. Nakon toga se u Centru za azil sprovodi registracija tražioca azila (utvrđivanje identiteta,fotografisanje,uzimanje otiska prstiju). Registracija se sprovodi u periodu od jednog do dva meseca po smeštanju u centar za azil.

Budućem tražiocu azila se izdaje identifikacioni dokument (lična karta lica koje traži azil) u proseku sedam do četrnaest dana po sprovedenim radnjama registracije, a pri podnošenju zahteva za azil.⁶ Sa druge strane Odsek za azil zadržava sve lične dokumente tražioca azila koji mogu biti korisni za azilni postupak. Nakon registracije, stranac ima rok od 15 dana da pokrene azilni postupak za dobijanje azila.⁷ Kako je i zvanično pokretanje postupka kroz podnošenje zahteva za azil radnja isključivo kontrolisana i zavisna od službenika MUP-a, jer isti službenici popunjavaju azilni zahtev i isti potpisuju, to ispunjavanje roka od 15 dana za pokretanje azilnog postupka je pre svega obaveza službenika Odseka za azil i ne ostavlja mogućnost incijative ili slobodnog ponašanja tražilaca azila po pitanju vremena i mogućnosti podnošenja azilnog zahteva.

Prvi očigledan nedostatak azilnog postupka je činjenica da se kao početak azilnog postupka računa momenat podnošenja zahteva za azil. Umesto toga, azilni postupak bi trebalo da počne izražavanjem namere da se traži azil, koja prethodi činu registracije, kao što je i praksa u državama sa funkcionalnim azilnim sistemima. Naime, kada osoba izrazi nameru da traži azil, podrazumeva se da se ona deklarisala za traženje azila, te proceduralno odgovlačenje početka azilnog postupka ima samo destimulativni efekat. S druge strane, ukoliko bi azilni postupak počeo izražavanjem namere da se traži azil i izdavanjem potvrde o nameri umesto podnošenjem zahteva za azil, to bi motivisalo određeni broj tražilaca azila da ne napuštaju azilni postupak pre njegovog okončanja⁸.

⁶ U Banji Koviljaci se registracija sprovodi vrlo brzo i odmah po ulasku u centar (zahvaljujući službeniku Odseka za azil kojem je radno mesto u Centru za azil u Banji Koviljaci što nije slučaj sa centrom za azil u Bogovađi) ali se onda čeka da se lične karte uruče tražiocima azila tek na podnošenju zahteva za azil.

⁷ Zakon o azilu, članovi 22, 23, 24 i 25.

⁸ U najvećem broju slučajeva tražioci azila napuste centre i postupak čak i pre njegovog zvaničnog početka tj. pre podnošenja zahteva za azil ili po podnetom zahtevu ali pre donošenja prvostepene odluke ili drugostepene odluke.

Drugi nedostatak je nepostojanje vremenski ograničenog roka za registraciju stranca-budućeg tražioca azila. To u praksi dovodi do neopravdanog odugovlačenja nadležnih vlasti da izvrše registraciju, odnosno činjenice da veliki broj stranaca koji su prethodno izrazili volju da zatraže azil u Srbiji, napuste zemlju pre nego što azilni postupak formalno i započne podnošenjem zahteva, a zahvaljujući činjenici da su čekali registraciju i po nekoliko meseci.

Iz navedenog proizilazi da bi Zakon o azilu iz 2008. godine trebalo revidirati i to uvođenjem jasne odredbe o vremenskom roku za registraciju tražilaca azila, koji ne bi trebalo da bude duži od 7 dana od čina evidentiranja⁹. Pored toga, potrebno je izmeniti Zakon i u pogledu vezivanja čina registracije za moment započinjanja azilnog postupka. Ispravljanjem ova dva nedostatka se stvaraju preduslovi za efikasniji i pravičniji azilni postupak.

Država je pored toga potrebno da ispunji zakonsku obavezu i osnuje Kancelariju za azil, što je između ostalog izdvojeno kao jedan od nedostataka azilnog sistema u Srbiji u Izveštaju o napretku Evropske komisije za 2012. godinu.¹⁰ Suštinski posmatrano, način odlučivanja, kadrovi i procedura se osnivanjem Kancelarije neće bitno promeniti, jer bi Kancelarija materijalno obavljala iste poslove kao i Odsek za azil do sada.

Mere koje treba usvojiti i primeniti u cilju unapređivanja azilnog sistema i otklanjanja njegovih nedostataka su:

1. Revidirati postojeću listu sigurnih zemalja porekla i sigurnih trećih zemalja

Oba principa (princip sigurne treće zemlje i zemlje porekla) se primenjuju u većini evropskih zemalja sa razvijenim azilnim sistemom, a njihova suština je da pospeši efikasnost azilnog postupka. Jedan od ciljeva stvaranja liste država sigurnog porekla i sigurnih trećih država tranzita (sigurnih trećih država) jeste da se omogući ubrzana obrada zahteva za državljane ovih zemalja koji traže azil, čime se sprečava eventualna zloupotreba azilnog sistema i veliko i nepotrebno korišćenje punih azilnih kapaciteta i stvaranje nepotrebnih dodatnih finansijskih izdataka po azilni sistem. Na primer, nekoliko evropskih država primenjuje ubrzanu proceduru za tražioce azila koji su državljani Srbije, budući da postoji osnovana pretpostavka da je Srbija zemlja koja je sigurna zemlja porekla i koja generalno poštuje ljudska prava, a koja je potpisnica najvažnijih međunarodnih konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda. Upotreba liste zemalja sigurnog porekla je generalno kontroverzna praksa i države treba da je primenjuju sa velikim oprezom¹¹. Međutim, Srbija je na svoju listu sigurnih trećih zemalja i zemalja sigurnog porekla između ostalih uvrstila Tursku, Rusiju i Belorusiju, države koje po definiciji Zakona o azilu, ako se samo uzme u obzir stanje ljudskih prava u ovim državama, ne ispunjavaju uslove da se nađu na ovoj listi¹².

Što se tiče srpske liste sigurnih trećih zemalja, najveća zamerka je odluka da se u nju svrstaju Grčka i Turska. Grčka se od devedesetih godina bori sa hroničnim porastom broja tražilaca azila i imigranata, čime je njen azilni sistem postao potpuno nefunkcionalan i na ivici održivosti. Turska, sa druge strane, ne primenjuje Protokol iz 1968. Ženevske konvencije o statusu izbeglica, odnosno primenu ove konvencije je ograničila samo na evropske države, što znači da u Turskoj izbeglički status ne mogu dobiti državljani neevropskog porekla. Pored toga, Turska ne primenjuje princip zabrane vraćanja lica u zemlju porekla (non-refoulement) za državljane neevropskih zemalja. Turska je tek aprila 2013. godine donela svoj prvi ikad Zakon o strancima i međunarodnoj zaštiti¹³, kojim se još uvek ne otklanjaju ove nepravilnosti izuzev kroz predviđanje suspenzivnog dejstva pravnog leka na prvostepenu azilnu odluku.

9 Na primer, u Luksemburgu je taj rok 3 dana; Loi du 5 mai 2006 relative au droit d'asile et à des formes complémentaires de Protection: http://www.clae.lu/pdf/migrations/legislations/entree_sejour_asile/droit_asile_protection2006.pdf. U Holandiji evidentiranje se sprovodi u roku od 6 dana: Immigration and Naturalisation Service (IND), The procedure at the application centre, <http://www.ind.nl/en/Residence-Wizard/asylum/Pages/default.aspx>, april 2013.

10 Pogledati: Serbia Progress Report 2012, 10 October 2012, strana 53 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/sr_rapport_2012_en.pdf, april 2013.

11 Na primer, pogledati studiju UNHCR, "Improving asylum procedures: comparative analysis for law and practice", 2010, str.67-72. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=4ba9d99d9&query=safe%20country%20of%20origin>, april 2013.

12 Zakon o azilu u članu 2 definiše sigurnu državu porekla na sledeći način: „Sigurna država porekla je država sa liste koju utvrđuje Vlada, čiji je državljani lice koje traži azil, a ako se radi o licu bez državljanstva, država u kojoj je to lice imalo prethodno stalno boravište, koja je ratifikovala i primenjuje međunarodne sporazume o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, u kojoj ne postoji opasnost od proganjanja iz bilo kog razloga koji predstavlja osnov za priznavanje prava na utočište ili dodelu subsidiarne zaštite, čiji državljani ne napuštaju svoju državu iz tih razloga i koja dozvoljava međunarodnim telima uvid u poštovanje ljudskih prava.“

13 Ukratko o zakonu: "Turkish president approves law on rights of foreigners", 10 April 2013, <http://www.turkishpress.com/news.asp?id=383990&>. Celokupan zakon na turskom: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm?>, april 2013.

Srpski državni organi su obe liste (sigurnih trećih zemalja i sigurnih zemalja porekla) formirali bez jasnog mehanizma i utvrđenog načina izbora zemalja za liste. Dok se u praksi upravni organi ne upuštaju u utvrđivanje da li je jedna zemlja sigurna za konkretnog tražioca azila, da li je isto lice imalo mogućnosti da zatraži azil, da li bi ga ista zemlja preuzeila natrag, da li bi mu bilo omogućeno da uđe u azilni sistem, da li bi bio zaštićen od refoulementa u sigurnoj zemlji, te da li bi u sigurnoj zemlji isti i mogao da dobije azil ako ga zaslužuje.

Stoga, državni organi treba da revidiraju obe liste, prilagode je trenutnim okolnostima i što je najvažnije da jasno i nedvosmisleno utvrde kriterijume kojim opravdavaju uvrštanje određene zemlje na neku od ovih lista.

2.Obezbediti dodatne treninge nosiocima azilnog postupka i uporednu razmenu iskustava i informacija

Nedovoljna i neadekvatna obučenost državnih organa i službenika i svih drugih aktera u azilnom sistemu značajno utiče na krajnji kvalitet i funkcionalisanje azilnog sistema u Srbiji. U dosadašnjoj praksi, manjkavosti u znanju i metodologiji su primećeni na svim nivoima.

Odseku za azil, kao prvostepenom nosiocu azilnog postupka, nedostaje dodatno znanje o istraživanju i prikupljanju informacija iz zemalja porekla, o odlikama zemalja porekla tražilaca azila i ophođenju sa osobama sa posebnim potrebama. Pored toga, intervju koji se sprovodi treba sadržajno prilagoditi i staviti fokus na osnovanost azilnog zahteva. Komisija za azil, kao drugostepeni organ, nema znanja o uporednoj praksi azilnih sistema. Sudovi takođe nisu dovoljno obučeni u oblasti azila, već se rukovode procesnim obrascima koji su im od ranije poznati. Ustavni sud je do sada pokazao najveći stepen poznanja azilne materije i uporedne i evropske azilne prakse. Odluke koju je Sud doneo na osnovu dve ustavne žalbe se pozivaju na i konsultuju praksu Evropskog suda za ljudska prava.¹⁴

UNHCR je do 2012. godine dva puta godišnje vršio obuku granične policije na terenu o elementarnoj azilnoj proceduri. Imajući u vidu pozitivne rezultate ovih obuka, u budućnosti bi UNHCR, kao najprikladniji nosilac ovih aktivnosti, trebalo da intenzivira treninge i obuke državnih službenika na svim nivoima odlučivanja u azilnom postupku, kao i za službenike drugih institucija i organa koji su sastavni deo azilnog sistema i u kojem aktivno učestvuju. Znanje o državama porekla tražilaca azila, poznavanje domaće i uporedne azilne prakse i poznavanje sudske upravne prakse su neke od najvažnijih oblasti u kojima je potrebna dodatna obuka. Pored policije i sudova, potrebno je dodatno sposobititi osoblje u azilnim centrima, centrima za socijalni rad, obrazovnim ustanovama, domovima zdravlja, policijskim upravama i drugim ustanovama, institucijama i organima na lokalnom i centralnom nivou.

UNHCR bi takođe mogao da bude dodatno angažovan na pitanju uspostavljanja kontakata i razmena informacija između nadležnih organa i sudova u Srbiji i evropskih kolega, kroz organizaciju skupova i predavanja na kojima bi se okupili relevantni akteri. Takvi skupovi, kojima bi se pospešila regionalna i međunarodna saradnja, bi prestavljali dobru priliku za razmenu iskustava i usvajanja uspešnih praksi.

3.Dozvoliti pristup nevladinim organizacijama aerodromu „Nikola Tesla“

Uprava granične policije bi trebalo da omogući predstavnicima nevladinih organizacija pristup aerodromu Nikola Tesla radi nadgledanja sprovođenja azilne procedure, budući da se sa sigurnošću ne zna kako se azilni postupak sprovodi na aerodromu i kakvi su izazovi i kakve okolnosti po tražioci azila u procesu izražavanja azilne namere na aerodromu.

4.Pospešiti smeštajne kapacitete za tražioce azila

Ukupni smeštajni kapaciteti azilnih centara u Srbiji se kreću između 230-250 ležaja, što nije dovoljno, budući da se broj tražilaca azila u Srbiji u poslednje dve godine naglo povećao i da se u bliskoj budućnosti očekuje dalji rast broja tražilaca azila. Najveća „kriza“ smeštaja azilanata u Srbiji se desila u letu 2011. godine, kada se toku od nekoliko nedelja u Srbiji našlo oko 800 tražilaca azila. U 2011. godini, od ukupno 3143 tražilaca azila, 845 je bilo smešteno u jednom od cenatra. U 2012. godini, situacija je bila bolja: od 2723 tražilaca, ukupno 1485 lica je imalo smeštaj, od čega je 1285 bilo smešteno u centru Bogovađa. Izvestan broj ljudi je u letnjim mesecima boravio u alternativnom smeštaju ili na otvorenom. Treba takođe primetiti da se od ukupnog broja tražilaca azila izrazito veliki broj lica koja su izrazila nameru da traže azil pred policijski službenicima u unutrašnjosti Srbije nije uputio

14 Praksa Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu na koju se Ustavni sud pozivao u sopstvenim odlukama: MSS v. Belgium and Greece (br.30696/0, od 21. januara 2011. godine), Chalal v. U.K. (br. 22414/93 od 15.11.1996. godine), T.I. v. U.K. (br. 43844/98 od 5. aprila 2000. godine), Conka v. Belgium (51564/99, odluka od 5. februara 2002. godine).

u centre za azil, već nastavio direktno ka severnim granicama Srbije, koristivši potvrde kao trodnevne sigurne legitimacije za nesmetano kretanje do granica.¹⁵ Ostali su se našli na ulici ili su iznajmljivali smeštaj ili čak ulazili u napuštene vikendice.

U nedostatku smeštajnih kapaciteta i dok se ne izgradi novi azilni centar, država je od decembra 2012. uvela kao privremeno rešenje mogućnost zbrinjavanja azilanata od strane lokalnog stanovništva u selu Vračević kod Bogovađe. Za svakog sмеštenog azilanta u privatnim kućama, meštatin dobija po 50 evra mesečno. Ova pohvalna praksa se ipak odrazila i delom negativno na lokalnom nivou, zato što je jako mali broj domaćinstava smeštalo tražioce azila uz finansijsku nadoknadu. To je dovelo do negodovanja, nezadovoljstva i zavisti među meštanima u lokalnoj sredini.

5.Ustanoviti program integracije lica sa priznatim izbegličkim statusom u društvo i svakodnevni život

Prema Zakonu o upravljanju migracijama, koji je stupio na snagu novembra 2012, jedna od nadležnosti Komeserijata za izbeglice i migracije je i sprovođenje mera za integraciju lica kojima je dodeljen izbeglički status.¹⁶ Njima je zakonom omogućena radna dozvola i stambeni prostor. Međutim, nisu donete konkretnе mere kojim bi se omogućilo uključivanje ovih lica u društvo. Prema slovu zakona, to pitanje će na predlog Komesarijata urediti Vlada,¹⁷ iz čega proizilazi potreba donošenja podzakonskog akt kojim bi se konkretno ustanovio i sprovodio program integracije.

Program integracije treba da obuhvati aktivnosti kojem bi se olakšala naturalizacija osoba koje su dobile azil u Srbiji. To podrazumeva da se ovim licima omogući pohađanje srpskog jezika i časova istorije, kao i treninga za osposobljavanje za radno tržište Srbije. Osim zakonom predviđene radne dozvole i zdravstvenog osiguranja, potrebno je obezbediti socijalnu pomoć i stambeno zbrinjavanje u prvim godinama procesa naturalizacije. Pored toga, potrebno je osmislići programe socijalizacije i inkluzije ovih osoba u društveni i kulturni život i zbivanja. Program integracije treba da obuhvati sva lica koja su dobila azil u Srbiji u istoj meri i obimu, bez obzira na oblik zaštite koji uživaju – status izbeglice ili supsidijarnu zaštitu.

6.Približiti azilnu populaciju i lokalno stanovništvo

Imajući u vidu da se društvo u Srbiji tek nedavno po prvi put susrelo sa fenomenom iregularnih interkontinentalnih migracija i tražiocima azila, građani su nedovoljno upoznati i informisani o ovim pitanjima. Štaviše, pitanje azilanata i azila mogu biti predmet manipulacija. Krajem 2011.godine, u Banji Koviljači su lokalne političke partije održale proteste protiv azilanata, na kojima su izrečene brojne dezinformacije i podstican strah od navodnog širenja bolesti i silovanja. Brza i adekvatna reakcija države, medija i nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava je izostala. APC/CZA je jedini tom prilikom održao nekoliko konferencija za novinare i obratio se javnosti sa namerom da otkloni nesporazume i predrasude u pogledu tražilaca azila i migranata.

Aktuelna medijska i politička retorika i izrazita jednodušnost građana Mladenovca u vezi izgradnje azilnog centra u tom mestu, najsvežije ukazuje da se država i javnost površno odnose prema ovim pitanjima koja, ukoliko se adekvatno ne adresiraju, mogu ostaviti u budućnosti ozbiljne i dalekosežne posledice po srpsko društvo u celini. Izostanak informacija o fenomenu globalnih imigracija i tražilaca azila u Srbiji, kao i izostanak javnih diskusija, ostavlja negativne posledice na pravilno funkcionisanje azilnog sistema, pravovaljano dodeljivanje azila, integraciju izbeglica, podizanje svesti stanovništva u lokalnim i gradskim sredinama i društva u celini, te ugrožava ostvarivanje dijaloga između lokalnog i azilnog stanovništva i razvoj tolerancije i razumevanja potreba i sudbina ljudi koji su zatražili utočište u Srbiji.

15 Naime, sa potvrdama o nameri za azil moguće je legalno boraviti i kretati se po Srbiji u periodu od 72 h, a sve u cilju javljanja u jedan od centara za azil.

16 Član 8, Zakon o upravljanju migracijama.

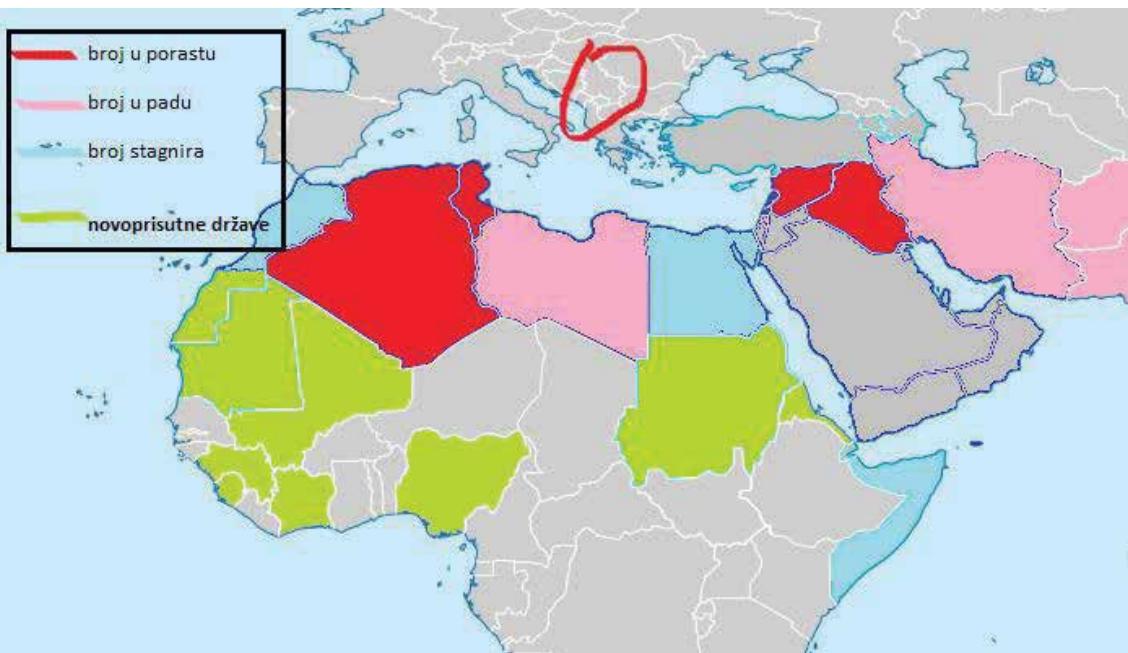
17 Ibid, član 14.

PUT IMIGRANATA I TRAŽILACA AZILA OD ZEMLJE POREKLA DO SRBIJE

Na osnovu intervjuja i direktnih razgovora sprovedenih u proteklih 12 meseci sa tražiocima azila i iregularnim migrantima smeštenim u azilnim centrima Banja Koviljača i Bogovađa, ispred centara i u nelegalnim naseljima na teritoriji Subotice, kao i na osnovu intervjuja i razgovora sa maloletnicima bez pratnje smeštenim u Zavodu za vaspitanje dece i omladine Beograd (ZVDO) na Voždovcu, došlo se do sledećih saznanja i informacija u pogledu puta i zemalja porekla tražilaca azila i iregularnih migranata na migratornoj ruti ka i kroz Srbiju.¹⁸

Odakle dolaze tražioci azila u Srbiji

Kada posmatramo etničku i nacionalnu strukturu tražilaca azila u Srbiji, izdvajaju se dve velike geografske grupe: jedna grupa dolazi iz Azije, mahom iz Avganistana, a druga sa Bliskog istoka, severne i zapadne Afrike. Zajednička odlika grupe jeste činjenica da obe koriste Tursku kao glavnu tranzitnu zemlju za prelazak u Evropu i dolazak u Srbiju.

Struktura tražilaca azila u Srbiji u 2012.godini i trendovi u odnosu na prethodnu godinu

Osobe iz Azije koje su izrazile nameru da traže azil u Srbji su 2012. godine predstavljale oko 45 procenata ukupnog broja tražilaca azila. Najveći broj čine Avganistanци, zatim Pakistanци, Bangladešani i u manjoj meri Iračani i Iranci. U odnosu na 2011. godinu, broj Avganistanaca i Pakistanaca koji traže azil u Srbiji se dvostruko smanjio, dok su Bangladešani (124 lica) novina u azilnom sistemu Srbije u 2012.godini.

Druga velika geografska grupa tražilaca azila u Srbiji, u koju ubrajamo državljanje severne i zapadne Afrike, kao i Bliskog istoka, postaje sve brojnija i etnički raznovrsnija, imajući u vidu trenutnu političku situaciju i previranja u ovim zemljama. Naime, u poslednjih godinu dana je primećen veliki porast broja tražilaca azila iz građanskim ratom pogođene Sirije, kao i nagli porast broja Eritrejaca, mahom hrišćana i vojnih dezertera. Pored toga, po prvi put u Srbiji su registrovani tražioci azila iz ratom zahvaćenog Malija i Mauritanije, ali i iz zemalja Gvinejskog zaliva: Sijera Leonea, Obale Slonovače, Nigerije. Takođe, u porastu je i broj tražilaca azila iz Palestine i zemalja Magreba, koji se neretko predstavljaju kao Siriji u azilnom postupku. Broj Somalijaca je i dalje visok i u odnosu na 2011. godinu se nije menjao. S druge strane, broj Libijaca u odnosu na 2011. godinu je znatno opao.

18 Iz analize su izuzete osobe koje azil traže na međunarodnom aerodromu „Nikola Tesla“ u Beogradu.

Uporedna struktura tražilaca azila za 2012. i 2011. godinu

2012.

1. Avganistan	804	29,5%
2. Somalija	505	18,5%
3. Sirija	287	10,5%
4. Pakistan	247	9%
5. Alžir	169	6,2%
6. Eritreja	128	4,7%
7. Bangladeš	124	4,5%
8. Maroko	85	3,1%
9. Ostali	374	13,7%
UKUPNO	2723	100%

2011.

1. Avganistan	1693	54%
2. Somalija	492	15,7%
3. Pakistan	348	11,1%
4. Libija	139	4,4%
5. Palestina	94	3%
6. Maroko	87	2,8%
7. Iran	35	1,1%
8. Irak	10	0,3%
9. Ostali	245	7,7%
UKUPNO	3143	100%

Sudeći po statistikama u prva tri meseca 2013. godine, Sirijski predstavljaju najbrojniju azilnu populaciju u Srbiji (160 od 730 zahteva). Dok su u 2012. godini sirijske izbeglice uglavnom činili hrišćani, od početka 2013. se primećuje sve veći broj šiita, alevita i neradikalnih sunita u azilnom sistemu Srbije. Ukupan broj tražilaca azila u Srbiji u prva tri meseca 2013. je duplo veći u odnosu na isti period 2012. godine i iznosi 730 tražilaca azila.

Tražioci azila iz Avganistana, Pakistana na putu ka Evropi mahom provedu određeno vreme u Iranu pre nego što pređu u Tursku. Boravak u Iranu koriste za zaradu novca potrebnog za put ka Evropi. Druga etapa je prelazak u Tursku, najveći broj granicu sa Turskom pređe peške i to ilegalno prelazeći van graničnih prelaza, veoma često uz pomoć krijumčara.

Kao i kod prve grupe, većina tražilaca azila iz Afrike i Bliskog istoka u Tursku ulazi kopnom i iz vazduha, nelegalno prelazeći granicu van graničnih prelaza ili preko aerodroma u Istanbulu. Tražioci azila iz zapadne Afrike dolazak u Tursku sprovode u etapama, na primer provodeći određeno vreme u Libiji, kako bi zaradili novac potreban za dalje putovanje. Oni koji pribave tursku vizu ili pasoš sa lažnim identitetom u Tursku ulaze legalno, najčešće direktnim avionskim linijama.

Kako Turska ima bezvizni režim sa Sirijom, Tunisom, Marokom, Iranom, a Iračani vizu mogu kupiti na aerodromu,¹⁹ imigranti na ovoj ruti nastoje da pribave pasoše ovih zemalja. Prema trenutnim saznanjima, sadašnja cena originalnog sirijskog pasoša sa lažnim identitetom se kreće između 800 i 1000 evra.

Turska, Grčka i situacija na tursko-grčkoj kopnenoj granici

Istanbul predstavlja važnu tačku na putovanju tražilaca azila koji završe u Srbiji, jer je grad stecište migrantskih zajednica i krijumčarskih mreža. U Istanbulu imigranti žive u različitim delovima grada, okupljeni u etničke/nacionalne/geografske zajednice: tako severnofački arapi i Somalijci žive u Fatihu, dok Avganistanci i Iranci borave u susednom kvartu Zeytinburnu. Migranti u Turskoj borave onoliko koliko im je potrebno da zarade novac za prelazak u Grčku. Svaka od ovih zajednica ima svoje „nadležne“ krijumčarske mreže. Struktura članova krijumčarskih mreža je vertikalna i po pravilu je čine „veliki šef“, koji nadzire i koordiniše sve radnje, zatim agenti-egzekutori krijumčarenja koji su po pravilu državljanji grupe migranata koja se krijumčari i najzad državni službenici, koji se podmićuju. U zavisnosti od izvesnosti nesmetanog prelaska tursko-grčke granice zavisi i cena koju krijumčari naplaćuju za tu uslugu.

Sledeća etapa je prelazak u Grčku. Većina azilanata u Srbiji sa kojima je rađeno istraživanje u azilnim centrima u Grčku pređu preko reke Evros (Marica), plivajući ili koristeći čamac. Sudeći po njihovim svedočenjima, turska policija i vojska ne reaguju kada uoče imigrante da se kreću ka reci, dok na grčku stranu uspevaju da pređu samo ukoliko ih ne opazi grčka policija. Stoga neki reku prelaze gumenim čamcima, koje buše ukoliko opaze policiju na drugoj strani reke i nastavljaju da plivaju jer tako po sopstvenom mišljenju smanjuju sopstvenu izloženost kamerama i opažanju grčke policije. Migrantima čak i rančevi ispunjeni naduvanim vrećama ili kesama, koje nose sa sobom, služe po njihovim rečima kao „daske za spasavanje“ dok plivaju.

19 Ministarstvo spoljnih poslova Turske, „Informacije za strance o vizama za Tursku“ <http://www.mfa.gov.tr/visa-information-for-foreigners.en.mfa>, april 2013.

Grčka policija je pojačala kontrolu na ovoj granici od avgusta 2012. godine prisustvom dodatnih 1800 policajaca, a u decembru 2012. je završena izgradnja žičanog zida duž kopnene granice dugog deset i po kilometara. Zahvaljujući ovim akcijama, u 2012. godini je detektovano 35 odsto manje ilegalnih imigranata na grčko-turskoj kopnenoj granici u odnosu na 2011. godinu.²⁰ Ipak, prema informacijama dobijenih od iregularnih migranata i tražilaca azila, pokušaji prelaska granice su sada usmereni ka reci Evros (Marici). Izvesnost prelaska reke Evros preko noći je jako visoka već iz prvog pokušaja.

Uprkos merama preduzetih od Grčke, azilni sistem u Srbiji do sada nije osetio znatan pad tražilaca azila. Štaviše, najveći broj tražilaca azila u Srbiji je registrovan u poslednja tri meseca 2012. godine.²¹ Azilanti u Srbiji koji su reku prešli nakon avgusta 2012. svedoče da ih novonastalo stanje nije dodatno usporilo ili odložilo njihov prelazak u Grčku. Za uspešan prelazak je kažu potrebna upornost, sreća ili dobra usluga krijumčara. Možda i razlog za odsustvo pada broja tražilaca azila u Srbiji treba tražiti u činjenici da je veliki broj trenutno prisutnih tražilaca azila u Srbiji u Grčku ušao pre avgusta 2012. godine. Prema podacima o broju tražilaca azila u Srbiji u prva tri meseca 2013. godine, njihov broj se uvećao duplo u odnosu na isto vreme 2012. godine. Eventualni efekti grčkih mera preduzetih na granici sa Turskom u Srbiji se mogu pratiti tek krajem 2013.

Prema procenama Fronteksa, postoji rizik od ponovnog naglog skoka nelegalnih prelazaka na reci Evros nakon okončanja pojačanih mera grčke policije, koja je predviđena za april 2013, s obzirom da se veliki broj imigranata zadržao u Turskoj i čeka povoljniju priliku da pređe grčko-tursku granicu.²²

Manji broj migranata sa kojima smo razgovarali grčko-tursku granicu pređe kopnom, sakriveni u vozilu. Takođe je primećena manja grupa tražilaca azila u Srbiji koji su pre toga bili u bugarskom azilnom sistemu, odnosno koji su pre dolaska u Srbiju iz Turske ušli u Bugarsku. Ovo potvrđuje i izveštaj Fronteksa koji takođe primećuje porast pritiska na tursko-bugarskoj granici²³ usled akcija grčke policije.

Kad se nađu u Grčkoj, migranti nastoje da se zadrže što je kraće moguće, kako bi izbegli hapšenje i zatvaranje u pritvorske centre. Ovu praksu, koja je u potpunosti u suprotnosti sa međunarodnim pravom jer lišava migranta mogućnosti da zatraži azil, grčke vlasti primenjuju počev od novembra 2012 u cilju smanjivanja velikog broja iregularnih migranata prisutnih na njenoj teritoriji.²⁴ Čim budu uhvaćeni da nelegalno borave na grčkoj teritoriji, imigranti se zatvaraju na period do 18 meseci, dok im se ne obezbedi readmisija u zemlje porekla. Prema podacima grčke policije, u 2012. godini je uhapšeno ukupno 29 713 iregularnih migranata na grčkoj teritoriji.²⁵ U isto vreme, u uslovima ogromnog pritiska na azilni sistem, podnošenje zahteva za azil je u poslednjih nekoliko godina postalo gotovo nemoguće. U 2012. godini to je uspelo da učini svega 9 580 lica.²⁶ Naime, kako se vrata policije za registraciju tražilaca azila u Atini otvaraju jedan put nedeljno, u proseku samo 20 migranata sedmično u Atini uspe da dobije potvrdu o registraciji, odnosno takozvani „pink card“, koji im omogućava pored slobode kretanja i pravo na rad, smeštaj, besplatnu medicinsku negu, treninge za osposobljavanje, a deca besplatno obrazovanje.²⁷ Izvestan broj tražilaca azila koji su učestvovali u istraživanju je posvedočio da im je po dobijanju pink card-a, policija zakazala termin za intervju tek za 12 meseci od momenta dobijanja ružičaste karte.

Tražioci azila koji učestvovali u istraživanju, a koji su azil pokušali da zatraže i u Grčko, su podelili iskustvo čekanja u redu ispred odseka za strance grčke policije u atinskoj ulici *Petrou Ralli*, februara 2013. godine. Ovaj odsek za strance se u žargonu imigranata naziva „Al Kapone“. Naime, s obzirom da odsek za strance procesira zahteve za azil jednom sedmično i to samo za dvadesetak tražilaca azila, obezbediti povoljno mesto u redu je u isto vreme i

20 Frontex Annual Risk Analysis 2013, 18 April 2013, strana 22. http://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2013.pdf, april 2013.

21 APC/CZA statistike: U trećem kvartalu 2012. godine, 841 lica je podnelo zahtev za azil u Srbiji, dok je u poslednja tri meseca 2012. to učinilo 931 osobe.

22 Frontex, ibid, strana 5.

23 Frontex, ibid, strana 24.

24 Presidential decree 116/2012, Greek Government Gazette, 19 October 2012

25 Zvanična statistika grčke policije, http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=12080&Itemid=429&lang=, april 2013.

26 UNHCR, ibid, strana 20.

27 Ministarstvo za zaštitu građana Grčke, Azil imigracija, Prava i obaveze: http://www.yptp.gr/asylo.php?option=ozo_content&perform=view&id=3467&Itemid=465&lang=&lang=&lang=&lang=&lang=&lang=EN, april 2013.

lukrativan i rizičan posao. Ranije je u redu čekalo i po više od 600 ljudi, međutim, u proteklih godinu dana, redovi su se smanjili jer ih kontrolišu određene grupe azilanata. Suština kontrole redova je da se obezbede mesta za svoje sunarodnike ili da se ista mesta prodaju za 850 evra, čime migranti sebi omogućuju nastavak putovanja ka zapadnoj i severnoj Evropi. Početkom 2012. godine su red kontrolisali Alžirci i Tunižani, zatim državljeni Obale Slonovače i najzad od novembra 2012. godine kontrolu nad redom za azil drže Nigerijci.

Kako grčka policija proizvoljno odlučuje kojih će 20 migranata da primi, čekanje u redu je često praćeno fizičkim obračunima migranata, na šta se grčka policija ne reaguje, već se naprotiv navija za određenu grupu migranata. Zbog svog nekonfliknog karaktera, Bangladešani su često meta nasilja ostalih grupa migranata i obmane sa prodajom mesta u redu.

Upravo zbog opasnosti od prevare u procesu kupovine mesta u redu se pojavljuje i treće lice, garant, koji je osoba koja se kreće uporedo sa svojim prijateljem koji je platio mesto u redu, a koja će dati novac samo u slučaju da prijatelj uspe da zadrži mesto u redu i dođe do azilne legitimacije.

Svi tražioci azila i iregularni migranti sa kojima smo razgovarali navode boravak u Grčkoj kao traumatično iskustvo- ako su bili uhapšeni, policija je tukla muškarce, dok su oni koji su bili uhapšeni i stavljeni u pritvorne centre živeli u krajnje nehigijenskim uslovima, neretko okruženi pacovima, bez kreveta i posteljine, u izrazito lošim životnim uslovima. Oni migranti koji moraju da ostanu da bi zaradili za sledeću etapu puta su uglavnom zbrinjavani od strane već prisutnih migranata u Grčkoj iz zajednica kojima pripadaju , a koji im nalaze privremeni posao i smeštaj.

od Grčke do Srbije: Makedonija i alternativni pravci

Tražioci azila u Srbiji u najvećem broju slučajeva u Srbiju ulaze preko Makedonije. Prelazak iz Grčke u Makedoniju se najčešće vrši peške, van graničnih prelaza na zelenoj granici, u manjoj meri švercovanjem u vozilima. Po pravilu se migranti u Makedoniji ne zadržavaju više od nekoliko sati i nastoje da je pređu što brže sa što manje potrošenih sredstava i vremena. Sve je veći broj onih koji se odluče da celu Makedoniju do granice sa Srbijom prepešače, kako bi izbegli plaćanje taksija ili usluge krijučara. Ipak to nije još uvek opšta pojava, a većina i dalje plaća usluge krijučara. Krijučari gotovo redovno migrante odvoze u selo Lojane u blizini Kumanova, stecište migranata na putu ka evropskim državama, na nekoliko kilometara od granice sa Srbijom, nasuprot sela Miratovca u Srbiji.

Po onome što smo zatekli na terenu, u selu Lojanama u Makedoniji u aprilu 2012. godine, kada su predstavnici APCCZA sproveli terensku misiju prikupljanja podataka o azilu i migraciji u Makedoniji i posetili isto mesto, može se zaključiti da su celo mesto i njeni stanovnici uključeni u krijučarenje ljudi, da se ljudi smeštaju u dvorišta ili prostorije privatnih kuća u selu, koje su opasane velikim zidovima i zbog kojih je nemoguće steći pravu sliku o obimu i karakteru krijučarenja koje se odvija u Lojanama. Migranti se često drže u nehumanim uslovima, bez prostirki, hrane, bez osnovnih higijenskih uslova. Često se prema migrantima krijučari i seljani odnose vrlo drsko, ucenjuju ih, prodaju hranu i za njih vrše sve druge usluge, dok je svaka porodica zadužena za određeni broj migranata koji su dodeljeni od strane lokalnog starešine kriminalne grupe koja organizuje krijučarenje u reonu Preševa i Lojana. Stroga subordinacija i piramidalna srodnička struktura ove konkrentne krijučarske grupe u značajnoj meri ometa njeno razbijanje ili prikupljanje relevantnih podataka o njih od strane srpske policije ili pak makedonske policije. Posle razgovora i sa predstavnicima makedonskih azilnih vlasti i granične policije, stekao se zaključak da je područje Lojana i okoline gotovo nemoguće kontrolisati imajući u vidu dobru povezanost i koordinaciju krijučara, podrške lokalnog sstanovništva, strogih srodničkih i jakih etničkih veza između populacija koje naseljavaju područja sa obe strane srpsko makedonske granice.

Prilikom radnih poseta predstavnika APC/CZA jugu Srbije u prethodne tri godine,²⁸ stekao se utisak da je kontrola ulaska migranata putem alternativnih pravaca iz Makedonije u Srbiju izuzetno težak i tehnički zahtevan posao za koji je potreban veliki broj ljudi i savremene tehnike. Takođe, potrebne su informacije sa terena, čije je dobijanje otežano usled etničke opredeljenosti kriminalnih krijučarskih grupa, dužine granice, prohodnosti terena i upornošću ljudi da pređu granicu.

Manji broj migranata koji uđu u Srbiju uđe prvo na Kosovo iz Makedonije ili zaobiđe Makedoniju, pa iz Grčke pređe u Albaniju, zatim u Crnu Goru, pa tek onda u Srbiju. Navodno je, prema odgovorima tražilaca azila, mesto

28 Predstavnici APC/CZA su u periodu 2010-2012 godine, jednom godišnje realizovali posete upravama granične policije na jugu Srbije u cilju sticanja uvida u trendove i karakter migracije i azila na srpsko-makedonskoj granici.

Rožaje u Crnoj Gori stecište iregularne migracije, kriminala i trgovine ljudima. Isto tako, nekolicina migranata u Srbiju uđe preko Kosova do koga dođe često vazdušnim putem. Naime, Kosovo primenjuje bezvizni režim prema svim zemljama sveta, a za dolazak je potrebno samo garantno pismo. Na taj način, na primer, Avganistanci dolaze avionskim letom u Prištinu preko aviokompanije Turkish Airlines, prevashodno iz Istanbula.²⁹ Ova praksa će postati otežana počev od 1.jula 2013. godine, kada će Kosovo uvesti vize za 87 zemalja,³⁰ između ostalog i za one države čiji su građani globalno najviše zastupljeni u iregularnim migracijama ka Evropi.

Karta 2: Glavne i sporedne rute migranata i tražilaca azila prisutnih u Srbiji

Boravak u Srbiji

Kada uđu na teritoriju Srbije, migranti izbegavaju da nameru za azil izraze na graničnim prelazima zbog straha od policije i straha da ne budu vraćeni na makedonsku teritoriju. Stoga migranti mahom azil izraze u unutrašnjosti Srbije ili nakon što budu uhvaćeni da borave nelegalno na teritoriji Srbije. Time započinje procedura i njihovo zbrinjavanje u jednom od azilnih centara. Treba naglasiti da nemali broj migranata ne želi da uđe u srpski azilni postupak.

Jedan razlog je strah da bi time sebi uskratili mogućnost da azil zatraže u zemljama zapadne i severne Evrope. Ovakvi strahovi su rezultat dezinformacija koje se šire u azilnoj populaciji, a često su i inicirani od strane krijumčara-migranata i kojima je interes da što više ljudi koristi njihove krijumčarske usluge i izbegava legalne i azilne procedure, policiju i predstavnike drugih organa i institucija. Na taj način, krijumčari drže ove ljudе u izolaciji, sa ciljem da im posluže kao lak izvor prihoda koristeći njihovu izolovanost, nepoznavanje jezika, običaja i lokalnih azilnih procedura. Drugi razlog zbog kojeg migranti izbegavaju azilni postupak u Srbiji je radi ušteda vremena, ukoliko imaju novac da se kreću dalje ka Evropi, a samim tim i da plate jake i proverene krijumčarske lance.

Iz razgovora i intervjuja sa tražiocima azila zaključujemo da se na svako lice koje zatraži azil u 2012. godini u Srbiji može dodati još šest osoba koje samo nastave dalje i nikada ne zatraže azil niti postanu vidljivi srpskim državnim organima ili azilnom sistemu. Oni koji su uhvaćeni da nelegalno borave na teritoriji Srbije, a koji u isto vreme tom prilikom ne izraze nameru da traže azil, bivaju izvedeni pred prekršajnog sudiju, koji im po zakonu za ovaj prestup određuje zatvorsku kaznu najčešće od 15 dana ili novčanu kaznu u vrednosti od 10 000 do 15 000 dinara.³¹ Oni koji pred sudijom izraze nameru za azil, bivaju sprovedeni u azilne centre. Sudska praksa u ovim slučajevima ne bi trebalo da je sporna i sudije deluju u skladu sa zakonom, sudeći po informacijama sa terena

29 J.A. Derens, „Balkans, sur les routes des migrants: au Kosovo, comme un eldorado“, 1.decembar 2012, Mediapart.fr.

30 Tanjug, „Kosovo:primena režima viza od 1.jula“, Novosti, 3 januar 2013. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.290.html:413207-Kosovo-Primena-rezima-viza-od-1-jula>, april 2013.

31 Raspon novčane kazne za nezakoniti ulazak u Srbiju se kreće od 10 000 do 50 000 dinara: Zakon o strancima, član 84.; Raspon novčane kazne za nezakonit boravak u Srbiji se kreće od 6000 do 30 000 dinara: Zakon o strancima, član 85.

i informacijama koje smo dobili od sudija za prekršaje koji su se susretali sa tražiocima azila ili iregularnim migrantima i postupali u odnosnim predmetima u graničnim oblastima, u Vranju, Raškoj, Lozniči i Subotici. APC/CZA ne raspolaže podacima o praksi policijskih službenika u južnim graničnim oblastima niti raspolaže podacima o ukupnom broju migranata izvedenih pred prekršajne sudove.

Tražiocu azila u Srbiji po pravilu ostaju u Srbiji dokle god ne pribave novac za prelazak u Hrvatsku ili Mađarsku. Zahvaljujući Western Union sistemu u Srbiji, migranti uspevaju da sa azilnim legitimacijama podižu onoliko novca koliko im je potrebno za dalji put, te novac ne nose sa sobom. U zavisnosti od izvesnosti uspeha prelaska granice, cena ove usluge krijumčarenja se trenutno kreće između 350 i 900 evra, pri čemu se navodno za 900 evra garantuje nesmetan i uspešan prelaz državne granice. Prema podacima dobijenim od tražilaca azila i iregularnih migranata, trenutna cena krijumčarenja od Grčke do Norveške iznosi od sedam do deset hiljada evra.

Bitna figura koja učestvuje u migriranju ljudi je krijumčar-migrant, takozvani agent,³² koji deluje kao posrednik između krijumčara i migranata/tražilaca azila. Agenti su po pravilu pripadnici istog naroda kao i tražiocu azila kojima pružaju uslugu. Agenti često traže azil u zemljama tranzita, a u toku realizovanja krijumčarenja ili čekanja svoje pravosnažne odluke o azilu nauče jezik i stiču novac vršeći usluge posredovanja i regrutovanja ljudi koji bi koristili usluge krijumčara za dalje putovanje u Evropu. Kako do pravosnažne presude tražilac azila može da čeka i godinu i po dana, agentima se ne žuri da napuste iste zemlje već koriste ovaj položaj da zarade što više novca. Putujući nekoliko puta od Grčke do Mađarske i nazad agenti su ispitali funkcionisanje azilnih sistema, načine dobijanja eventualne pravne, psihološke, humanitarne pomoći, načine i mesta prelaska granica, povezali se sa lokalnim krijumčarima i na taj način obezbedili sve uslove da drugim ljudima u nevolji prodaju sopstvene usluge i informacije. Namećući se ako posrednici između sredine i svojih saputnika, agentii drugim migrantima uzimaju novac za obezbeđivanje hrane, organizovanja puta, navodni prioritnetni smeštaj u centrima za azil (iako nemaju nikakvu mogućnost da isti smeštaj obezbede), navodne advokate i za sve druge usluge pripisujući ih celokupnoj prihvaćenoj usluzi krijumčarenja. Kada agenti stignu do željene granice često se i sami predaju policijama regiona kako bi po readmisiji bili deportovani u svaku prethodnu zemlju boravka/prelaska i konačno se besplatno vratili do Grčke. Na ovaj način agenti se vraćaju na početak svojih ilegalnih puteva u Evropi odakle nastavljaju svoj posao ispočetka.

Lica kojima je izrečena odluka o udaljavanju sa teritorije Srbije³³ se neposredno pred deportaciju smeštaju u Prihvatište za strance u Padinskoj Skeli.

Od 2011. godine Subotica je postala stecište iregularnih migranata, koji su formirali nekoliko naselja u šumama i predgrađima grada. Takva naselja su okupljala sve one koji su se namerili da uđu u Mađarsku i koji u njima čekaju povoljnju priliku i znak krijumčara da pokušaju prelazak preko granice. Jasno podeljena među etničkim grupama migranata, naselja sve više predstavljaju oazu za krijumčare koji u njih dovode nove ljudi i u njima pronalaze nove klijente.

Bez vode, osnovnih higijenskih i sanitarnih uslova, struje i grejanja, naselja predstavljaju opasna mesta u kojima lako može da se raširi zaraza ili izbjigu međuetnički sukobi, kakvih je slučajeva bilo u nekoliko navrata. Tokom 2011. u naselja su dolazili migranti poreklom iz Avganistana, Pakistana i Somalije, dok se u 2012. u njima gotovo bez izuzetka okupljaju samo Avganistanci i Pakistanci.

Tokom zime krajem 2011. i početkom 2012. godine je zbog opasnosti od nastupanja smrtnih slučajeva usled hladnog vremena i smrzavanja Crveni krst i lokalna subotička gradska vlast imigrante preselila u privremenim centar na Paliću.³⁴ Međutim, takva je pomoć bila samo urgentna i trajala dve nedelje, do poboljšanja vremenskih prilika, kada su se migranti ponovo razišli po predgrađima Subotice ili bili uhvaćeni od strane policije. Interesantno je primetiti da ni tom prilikom od više od 80 ljudi smeštenih u privremenom centru na Paliću niko nije htio da zatraži azil zajedno sa službenicima APC/CZA na terenu već su takvu mogućnost odlagali do poslednjeg dana boravka u privremenom centru, nadajući se da će van postupka azila moći da dobiju zaštitu i konačno nastave put dalje. Najveći doprinos u vidu humanitarne pomoći migrantima od 2011. godine pruža lokalno odeljenje nevladine organizacije Istočno-evropska misija u Subotici.

32 Terminologija u azilnoj i migrantskoj populaciji.

33 Uglavnom lica koja su nelegalno ušla na teritoriju Srbije a nisu zatražila azil, ili lica koja su počinila krivično delo a nisu zatražila azil u Srbiji.

34 Hotel Fontana na Paliću je poslužio kao hitno prihvatište za migrante u reonu Subotice. U istom prostoru je od strane volontera Crvenog Krsta Subotice organizovana javna kuhinja i deljenje čebadi, prostirki i grejalica.

APC/CZA je u oblasti Subotice prisutan od novembra meseca 2011. godine. Naši volonteri su do avgusta 2012. godine skoro svakodnevno posećivali ilegalna naselja. Od tada do kraja 2012. godine ih obilaze jednom do dva puta mesečno i pružaju informacije o azilu, pravnoj situaciji u kojoj se irregularni migranti nalaze, po potrebi pozivaju hitnu pomoć, assistralju u bolnicama, pomažu u rešavanju eventualnih nesporazuma sa lokalnim stanovnicima ili organima vlasti.

Krajem 2012. godine i u periodu prva tri meseca 2013. Godine ilegalna naselja u reonu Subotice su napuštena, a krijumčari većinu iregularnim migranata odvode u privatni alternativni smeštaj odakle se dalje organizuje prelazak granice sa Mađarskom.

PSIHOLOŠKI OSVRT NA TRAŽIOCE AZILA: RAZLOZI ZA NAPUŠTANJE OGNJIŠTA I POGLEDI NA BUDUĆNOST

Osnovne karakteristike

Većinu tražilaca azila u Srbiji čine mladi muškarci, između 20 i 30 godina. U 2012. godini, 86 procenata azilne populacije su činili muškarci (2344), a 14 procenata žene (379). Deca su u 2012. godini činila 27,3 procenata celokupne azilne populacije (744).

Glavna odlika mlađih, neoženjenih muškaraca sa kojima smo razgovarali je velika mentalna snaga, upornost i strpljenje. Većina se redovno moli, što je takođe način da se izoluju od dnevnih dešavanja. Muškarci najčešće putuju u etapama, jer su zbog zarade novca ili nemilih događaja na putu primorani da provedu određeno vreme u tranzitnim zemljama. Po pravilu imaju makar osnovno obrazovanje, znaju da čitaju i pišu, ali se osim maternjeg jezika u većem broju slučajeva retko služe nekim drugim jezikom. Manje od 20 procenata migranata poznaje još jedan jezik pored maternjeg, mahom iz zemalja u kojima su ranije radili ili boravili van sopstvene zemlje porekla.

U većini slučajeva migranti su ljudi koji su po prvi put u Srbiji i kojima je prvi put da pokušavaju da se domognu Evrope. Oni koji su već ranije bili u Evropi pa sada pokušavaju ponovo (njih manje od 10 procenata) se lakše sporazumevaju i govore nekoliko stranih jezika. U oba slučaja, azilanti svedoče da ih je iskustvo putovanja naučilo snalažljivosti i kako da se ophode prema strancima i drugim kulturama. Svi potvrđuju da ih je put učinio mentalno jačim i zrelijim osobama.

Azilanti brzo uče osnove jezika, usvajaju ključne termine kako bi komunicirali sa zaposlenima u centrima i ljudima u prodavnicama. Muškarci i maloletnici to čine daleko češće i više od žena, ali to je i zato što najčešće stupaju u kontakt sa zaposlenima centara za azil i lokalnom zajednicom. Deca ključne reči usvajaju brzo jer zaposleni centara za azil i građani lokalnih sredina sa njima najčešće stupaju u kontakt i sa njima najčešće komuniciraju. Ipak, generalni je zaključak da poznavanje osnovnih termina ne omogućava jači i čvršći kontakt i komunikaciju već ostavlja i dalje veliki jaz i nerazumevanje između azilne i lokalne populacije.

Nasuprot muškaraca, žene u azilnom sistemu Srbije se odlikuju znatno drugačijim osobinama. Najveći broj žena putuje u pratnji muževa, muškog srodnika ili zajedno sa porodicom, po pravilu iz Avganistana, Somalije i sve češće iz Sirije. Kako dolaze iz tradicionalnih i patrijarhalnih sredina, odnosno civilizacija koje se znatno razlikuju od evropske, kulturni šok i inhibiran usvojen način života se jako negativno odražava na psihičko stanje žena po dolasku u Srbiju i na njihov kapacitet da prihvate novu sredinu. Starije žene iz Avganistana i Somalije iz ruralnih sredina, koje čine većinu žena u azilnom sistemu u Srbiji, su po pravilu nepismene i bez osnovnog obrazovanja. Međutim, među Sirijkama i Eritrejkama, kao i među pripadnicama drugih nacionalnosti, nije bilo nepismenih. Većina tražiteljki azila u Srbiji su naviknute na podređenu ulogu u porodici, nesvesne i nezainteresovane da to stanje promene, zatvorene za saradnju i socijalizaciju. Sa ovakvim profilom, žene u azilnom sistemu u Srbiji su predisponirane na autoizolaciju i minimalno uspostavljanje kontakata sa ljudima iz drugih zemalja. Oni koji su iz iste zemlje, zbljavaju se sa svojima, dele odeću, pomažu jedni drugima, itd. U izuzetnim slučajevima, žene dolaze same. U poslednjih nekoliko meseci 2012. godine je primećen značajan porast žena iz Eritreje (često hrišćanke i muslimanke) koje putuju same ili u pratnji navodnog brata ili rođaka.

Upravo zbog opisanih karakteristika i prepoznate osetljivosti ove grupe tražilaca azila, APC/CZA je tokom 2012. godine sprovodio niz aktivnosti usmerenih ka psihološkom osnaživanju žena i njihovoј integraciji u lokalnu sredinu. Sprovođenjem jednostavnih, dnevnih aktivnosti, APC/CZA je pomagao tražiteljkama azila da stupe u kontakt sa

meštanima. Kontinuirani rad sa ženama u azilnom procesu je dao relativno brze rezultate, budući da se primetila značajna transformacija žena u prihvatanju kulturnih obrazaca lokalne sredine.³⁵ Problemi otežane socijalizacije i autoizolacije se moraju rešavati od samog korena, stalnim angažmanom i postepenom integracijom u lokalno društvo. Zahvaljujući aktivnostima APC/CZA, usvajanjem običajnih obrazaca lokalne kulture, određen broj žena se mentalno pripremio za dalje izazove na putu do zemalja krajnje destinacije.

Maloletnici bez pravnje i deca koja dolaze sa svojom porodicom čine sve brojniju azilnu populaciju. Ova kategorija tražilaca azila je posebno interesantna jer je primećeno da se deca najlakše integrišu u lokalnu sredinu, nauče jezik i deluju kao posrednici i most povezivanja između azilne populacije i lokalne sredine. Mnogi od onih koji putuju sa porodicom su odrasli na putu, živeli u više država, što je na njih ostavilo trajne traumatične posledice. Maloletnici bez pravnje se po pravilu brzo kreću, a obično im rođak ili prijatelj koji živi u Evropi šalje dovoljno novca da bi brže stigli do kranje destinacije.

Treba naglasiti da azilna populacija po pravilu nije nasilna. Naprotiv, budući da su stranci, da su imali težak život i često traumatičan put do Srbije, oni su mahom ponizni, znaju da cene vrednosti uvažavanja i poštovanja kao i lepe gestove izbegavajući bilo koji vid nasilja ili protivzakonitog ponašanja. Ipak odsustvo pripadnika javnog reda i zakona u lokalnim sredinama, gde azilanti i migranti žive u većem broju, može da negativno utiče na lokalno stanovništvo i njihov osećaj sigurnosti pogotovo u početnim fazama suočavanja sa strancima i sa nepoznatim različitim kulturnim i običajnim obrascima prisutnim na lokalnom nivou.

Razlozi za odlazak

Bežanje od progona, nasilne regrutacije i oružani sukobi su najčešći razlog koji tražiocu azila u Srbiji navode za napuštanje svojih ognjišta. Najviše je onih koji uz ove razloge pominju potrebu da prehrane porodicu koja je ostala u zemlji porekla ili koji napominju da napuštaju zemlju zbog pukog preživljavanja. Najzad, određen broj migranata/azilanata, posebno mlađih azilanata i žena koje govore o svojoj deci, je kao dodatni razlog navelo da odlazi u Evropu kako bi stekli obrazovanje. Želja za školovanjem i sticanjem obrazovanja kao jedan od razloga za napuštanje zemlje porekla je nova pojava među azilnom populacijom u Srbiji. Odgovori koje dobijamo od tražilaca azila se u određenoj meri razlikuju od onih koje daju u zvaničnom postupku

³⁵ Više o ovom projektu, pogledati: Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila (APC/CZA), „Azil u Srbiji“, 2012. <http://www.apc-cza.org/images/publikacije/APCCZA%20brosura%200%20Azilu%202012.pdf>, april 2013.

Azilanti se osećaju različito prema eventualnom povratku u zemlju porekla. Jedan broj onih koji beže od oružanog sukoba tvrdi da nikad ne bi napuštao zemlju da nije rata, te da bi se odmah u nju vratio po uspostavljanju mira. Oni koji beže i iz ekonomskih razloga i zbog nestabilnosti u zemlji porekla imaju takođe različite odgovore: iznose da bi se vratili u zemlju kad ne bi vladala beda i nemaština, ili da žele da se vrate zbog porodice koju su ostavili, ili tvrde da se ne bi vraćali jer su svesni da se stanje u zemlji neće promeni.

Jedna od ispovesti azilanta u Srbiji³⁶

Moju sudbinu je odredila moja majka kojoj se beskrajno divim na hrabrosti. Porodica moje majke nije bila siromašna, roditelji su izabrali da se ona uda za bogatog čoveka, trideset godina starijeg. Ali ona to nije želela. Imala je samo šesnaest godina. Bila je nesrećna ali je svu svoju tugu čuvala u sebi. Nije smela da kaže svojim roditeljima da ne želi da se uda, znala da izmene nema. Veče pred venčanje, pobegla je iz kuće, nikom se ne javivši. Lutala je ulicama, plakala, bila sama. Nije znala da li je načinila pravu odluku. Noć je provela sama na ulicama Monrovije, glavnog grada Liberije, skrivena u između malih kartonskih kuća i kućeraka od blata. Srela je sveštenika koji se sažalio. Ispričala mu je sve. Valjda se tu desila ljubav na prvi pogled ili ne znam kako bi se to moglo objasniti, ali moja majka je tad ostala trudna. Sa katoličkim sveštenikom. Kako se ne bi desio skandal, moju majku je prihvatile starija žena, prijateljica sveštenika, koja se o njoj starala tokom trudnoće. Majka je redovno odlazila u crkvu, razgovarala je sa sveštenikom ali njihova veza je morala ostati tajna. Nesreća moje majke. Nakon devet meseci, ona nije preživela porođaj, ostali smo moja sestra i ja – blizanci.

O nama se starala žena kod koje je živela naša majka - gospođa Mariam. Priču nam je ispričala kada smo imali dvanaest godina. Čovek za koga je trebalo da se uda naša majka i od kojeg je pobegla, nekako je saznao za nas, zajedno sa svojim bratom je došao u kuću gospođe Mariam. Ona nam je rekla da se sakrijemo kako nas oni ne bi videli. Vikali su gde smo, gde smo ali ona nije odgovarala. Mi smo se sakrili na krov i kroz rupu gledali šta se dešava dole. Ubili su je... Prizor je bio jeziv, mi smo plakali i od tuge i od straha. Oni su rekli da nas nikad neće ostaviti na miru. Ubili su i sveštenika. Meni je ostalo neverovatno kako su znali ko smo, ko nam je otac, gde živimo i šta se desilo. Majčine roditelje nikad nismo upoznali.

Tako smo drugi put postali siročići, sami na svetu. Tada smo se dogovorili da se nikada nećemo razdvajati i da ćemo imati jedno drugo. Ja sam počeo da igram fudbal i bio sam jako dobar igrač. Maštao sam da odem u Evropu i postanem vrhunski fudbaler. A moja sestra vlasnica hotela u Evropi. Imao sam petnaest godina, izlazio sam sa treninga, moja sestra nije bila na trgu kao što smo se dogovorili. Krenuo sam prema kući ali me je uhvatio jedan čovek za vrat. Okrenuo sam se – onaj čovek koji nam je sve ubio i njegov brat. Držali su moju sestruru vezanu, krv joj je curila niz usnu. Odvukli su nas u šumu, govorili su nam grozne stvari. Rekli su da će nas ubiti, da smo nesreća, da smo kopilad.

Hteli su da siluju moju sestruru ali rekli su da im je gadno jer je kopile rođeno iz greha. Tukli su nas do iznemoglosti. Moja sestra je izgubila svest. Ja sam se pravio da sam mrtav. Oni su otišli. Čim su otišli, došao sam, pogledao sestruru, molio sam boga da nije mrtva.

Dogovorili smo se da pobegnemo jer smo morali da odemo iz te surove zemlje. Bežali smo zajedno, uz pomoć nekih ljudi, krijumčara, za koje sam prethodno morao da odradim njihovu naklonost i pomoć. Bili smo sami, jadni, bolesni i iscrpljeni.

Sestru sam izgubio u Turskoj pre dve godine. Nisam uspeo da saznam šta se desilo sa njom. Potpuno sam sam. Nemam ništa osim sna da postanem poznati fudbaler u Evropi....

³⁶ Najupečatljivije životne priče tražilaca azila u Srbiji, Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila (APC/CZA) je sakupio u dve zbirke: „Azilne priče“, 2011, <http://www.apc-cza.org/images/publikacije/APCCZA%20Azilne%20price%202013.pdf> i „Azilne priče“, 2012, <http://www.apc-cza.org/images/publikacije/APCCZA%20Azilne%20Price%202012.pdf>, april 2013.

Željene krajnje destinacije i očekivanja

Po pravilu, tražioci azila u Srbiji navode da bi voleli da žive u državama u kojima već imaju svoje rođake, prijatelje ili razvijenu dijasporu, ili u onim državama za koje su čuli da imaju dobre uslove za tražioce azila. Najčešće pominjane destinacije su redom Norveška, Švedska, Nemačka i Velika Britanija. Avganistanci i Pakistanci najčešće idu u Veliku Britaniju, dok državljeni afričkih zemalja i Sirijci preferiraju skandinavske zemlje.

O zemljama u koje odlaze ne znaju mnogo, uglavnom samo na osnovu saznanja i priča drugih. O željenoj zemlji znaju da kažu koji je glavni grad, a na osnovu tuđih saznanja prokomentarišu da je zemlja bogata, ili da u njoj postoji mnogo mogućnosti. Skandinavske zemlje su na dobrom glasu, jer azilanti kao jedan od razloga za odlazak navode da su čuli kako su tamo stranci dobro prihvaćeni, da dobijaju smeštaj i novčanu naknadu dok su u azilnom postupku, da imaju najbolji program integracije i da građani nisu rasistički nastrojeni prema njima. Istovremeno, ilustrativan je primer jedne azilantkinje koja je izjavila da ne bi nikad išla u Francusku, za koju je čula da je neprijateljska i „fašistički nastrojena“ prema strancima. Ipak, treba naglasiti da ovo nije uobičajno mišljenje tražilaca azila, jer velika većina njih uglavnom nije svesna da neće biti odmah u potpunost prihvaćeni i integrisani niti da će im na bilo koji način biti teško u zemljama destinacije.

Azilanti kojima boravak u Srbiji nije prvi boravak u Evropi, odnosno koji su ranije pokušavali da se domognu zapadne Evrope, imaju realniju predstavu šta ih čeka u zemlji krajnje destinacije – kako izgleda azilni proces, čime će se baviti i koliko će se brzo uklopiti u sredinu. Pored njih, oni azilanti koji su u stalnom kontaktu sa svojom rodbinom u željenoj zemlji imaju okvirnu predstavu o njihovom budućem životu u toj zemlji, čak i razrađen plan. Na primer, azilanti koji imaju neko zanimanje – medicinske sestre, tehničari, građevinski radnici – imaju realniju prestavu koliku zaradu mogu da očekuju, a često navode da će se venčati za osobu iz iste zajednice koja ima regulisan status u zemlji destinacije. Mlađi azilanti i maloletnici očekuju da će se po dolasku uključiti u obrazovni sistem zemlje destinacije.

Ipak, generalni utisak je da migranti/azilanti ne razumeju dovoljno ni azilnu proceduru koja ih čeka, niti sistem integracije u zemljama destinacije. Za razliku od njih, azilanti koji nemaju porodicu u željenoj zemlji imaju ili krivu i nerealnu viziju o životu u njoj ili su potpuno apatični i nezainteresovani. Isto tako, primećen je sve veći broj mlađih neudatih žena koje po dolasku u zemlju destinacije žele da postanu stujardese ili bebisiterke, imaju vrlo naivne poglede na budući život i izazove koji ih čekaju u zemljama destinacije.

Zajedničko za sve azilante sa kojima smo razgovarali je uverenje da će se brzo integrisati u novu sredinu. Smatraju da im za učenje jezika treba između pola godine i godine dana i da će u istom vremenskom periodu naći posao dok su u azilnom procesu. Zanimljivo je uverenje i očekivanje žena iz Avganistana i Somalije da će društvo zemalja u koje idu da u potpunosti razume i prihvati njihov način života, običaje, odevanje i kulturu.

GLAVNI ZAKLJUČCI

Procena je da je kroz Srbiju u 2012. godini ukupno prošlo oko 20 hiljada osoba-iregularnih imigranata. Broj onih koji su ušli u azilni sistem Srbije ili koji su primećeni od strane državnih organa je šest do sedam puta manji.

Uspeh putovanja najviše zavisi od raspoloživog novca, upornosti i srećnog sticaja okolnosti. Skuplje plaćena usluga krijumčarenja donosi i izvesniji prelazak. Ukoliko krijumčarska mreža dobro funkioniše, uticaj mera preduzetih od strane državnih organa (poput aktuelne akcije grčke policije na tursko-grčkoj kopnenoj granici) je minimalan.

Većina tražilaca azila celokupan put od zemlje porekla do Srbije pređe kopneno. Manji broj ovaj put prekrati letom do Istanbula, zahvaljujući bezviznom režimu koja njegova zemlja ima sa Turskom, zahvaljujući pribavljenoj turskoj vizi ili pribavljenim pasošu sa lažnim identitetom.

Usluge krijumčarenja su znatno poskupele u poslednjih godinu dana, što se može dovesti u vezu sa izgradnjom zida na grčko-turskoj granici i pojačanim merama Frontexa, grčke i mađarske policije. Prema procenama APC/CZA, a na osnovu razgovora sa migrantima, put od zemlje porekla do krajnje destinacije košta između deset i petnaest hiljada evra.

Pojedinci koji se odluče za ovaj put i prelazak u Evropu imaju prikupljeni novac iz zemaljama porekla, ili imaju rodbinu i prijatelje u Evropi koja im šalje novac. Ovakav položaj kombinuju zarađujući novac na putu do željene destinacije, što u mnogim slučajevima traje i po nekoliko godina.

U slučaju da nemaju dovoljno novca za celokupan put, već moraju da ga organizuju u etapama, brže se kreću mlađi muškarci koji putuju sami nego velike porodice.

Jednom kada napustete svoju zemlju i pokušaju da se domognu Evrope, povratka za migrante nazad nema. Za donošenje odluke o napuštanju zemlje porekla potrebna je snažna volja i istrajnost. Dolazak u željenu zemlju je vezan isključivo za vreme ali konačno gotovo svako uspe, pre ili kasnije. Osobi koji beži od progona, ili koja je izgubila sve da bi priuštila ovaj put, zapravo ne preostaje ništa drugo nego da uporno i konstantno pokušava da dođe do željene zemlje.

Kao razloge za odlazak tražioci azila najčešće navode oružani sukob, progona, nasilnu regrutaciju, argumente koji mogu biti osnov za dodeljivanje azila. Pored toga, azilanti generalno masovno navode razloge političko-ekonomske prirode ali u poslednje vreme kao novinu navode i želju za školovanjem.

Bez obzira da li prema propisima zaslužuju da im se dodeli azil ili ne, životne priče ljudi koji migriraju su izuzetno potresne i često nepojmljive čoveku odraslim na evropskom prostoru i uopšte odraslim u „zapadnoj“ civilizaciji. Postaje sve teže diferencirati razloge političke i ekonomske prirode kao i razloge kada je pojedincu ugrožen život od onih koji omogućavaju kakav takav opstanak u zemlji porekla. Smrt kao izvesnost predstavlja generalni i opšti razlog migriranja, nekada je isti razlog neposredan, a uvećini slučajeva posredan ali ne manje prepoznatljiv i izvestan za one koji napuštaju zemlje porekla.

Tražioci azila u Srbiji dolaze iscrpljeni putem, traumirani prethodnim životom i sa poteškoćama da prihvate novu kulturnu sredinu. Da bi prihvatali i uklopili se u novu sredinu, potreban je rad psihologa, pedagoga i drugih stručnjaka sa azilnom populacijom, posebno sa osjetljivim kategorijama kao što su žene i deca. Azilanti u Srbiji žele da završe svoj put u jednoj od zemalja Evrope u kojoj već imaju rodbinu, prijatelje, već prisutne zajednice kojima pripadaju ili za koje su čuli da imaju dobre uslove za tražioce azila. Po pravilu svi imaju pozitivna očekivanja da će se brzo integrisati u novu sredinu.

U narednih nekoliko godina ne treba očekivati velike promene u pogledu funkcionalnosti iregularnih migracija iz Azije i Afrike u Evropu, te će Srbija kao tranzitna zemlja i u budućnosti i dalje biti značajno pogodjena ovim fenomenom.

19

PAKISTAN

KASHMIR

IRAN TURKI

CYPRUS MACEDONIA SERBIA

HUNGARY FRANCE

AUSTRIA GERMANY

20

21

BELGIUM

22

23

24
Slovenia
Hungary
Croatia
Serbia
Bosnia
Montenegro
Kosovo

25

UniCredit Bank

Merlin Nađ Torma, Puštanje zmaja

Fotografija: Merlin Nađ Toma, Napuštene sudbine

Beograd 2013.

www.apc-cza.org